

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 331.101.3:378.147

I. С. ВОЙТОВИЧ

МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В ПРОЦЕСІ ЇХ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Показано, що мотивація навчання забезпечує високу результативність навчання, підвищує пізнавальну активність студентів, перетворює зовнішню регуляцію в саморегуляцію. Описано структуру мотиваційних педагогічних технологій, що включають вступну та поточну мотивацію. Визначено послідовність дій викладача під час проектування мотиваційних технологій. Запропоновано методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності, які використовуються для формування позитивних мотивів навчання, стимулюють пізнавальну активність і сприяють збагаченню студентів навчальним матеріалом. Доведено, що інтерес є основною причиною, що стимулює діяльність; вона характеризується позитивними емоціями, наявністю пізнавальної сторони цієї емоції та вираженням мотиву діяльності. Підтверджено важливість методів стимулювання обов'язку та відповідальності у навчанні.

Ключові слова: мотивація, навчальна діяльність, студенти, пізнавальний інтерес.

I. С. ВОЙТОВИЧ

МОТИВАЦІЯ ОБУЧЕННЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В ПРОЦЕСЕ ІХ ПОДГОТОВКИ К ПРОФЕСІОНАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Показано, что мотивация обучения обеспечивает высокую результативность обучения, повышает познавательную активность студентов, трансформирует внешнюю регуляцию в саморегуляцию. Описана структура мотивационных образовательных технологий, включающих вступительную и текущую мотивацию. Определена последовательность действий преподавателя во время проектирования мотивационных технологий. Предложены методы стимулирования и мотивации учебно-познавательной деятельности, которые используются для формирования позитивных мотивов обучения, стимулируют познавательную активность и способствуют обогащению студентов учебным материалом. Доказано, что интерес является главной причиной стимулирующей деятельности; она характеризуется позитивными эмоциями, наличием познавательной стороны этой эмоции и выражением мотива деятельности. Подтверждена важность методов стимулирования обязанностей и ответственности в обучении.

Ключевые слова: мотивация, учебная деятельность, студенты, познавательный интерес.

I. S. VOITOVYCH

MOTIVATION OF FUTURE TEACHERS' STUDY IN THEIR TRAINING FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

The article shows, that the motivation of study provides its high results, improves students' cognitive activity, converts external regulation in self-regulation. The structure of educational motivation, including introductory and ongoing motivation, as well as the sequence of teacher's actions in the process of motivation technologies design have been described in this paper. The research suggests methods of stimulating and motivation of cognitive activity, used for the formation of positive learning motives, stimulation of cognitive activity and contributing to the enrichment of students' educational materials. It has been proved in the article, that interest is the main reason stimulating activity. Thus, it is characterized by positive emotions, presence of cognitive side of this emotion and expression of motivation activity. The importance of methods of stimulating duties and responsibility in learning has been verified in this research.

Keywords: motivation, learning activities, students, cognitive interest.

На сучасному етапі трансформації суспільства істотно змінюються зовнішні мотиви навчання, соціальний престиж вищої педагогічної освіти, значущість професії, потреби суспільства у фахівцях певного напрямку, уявлення студента про власну професійну самореалізацію, що істотно модифікує внутрішні регуляторні ресурси особистості. Регуляторним компонентом навчальної діяльності є мотивація навчання, яка не тільки забезпечує високу результативність навчання при безпосередньому педагогічному впливі, а й пролонгує пізнавальну активність студентів і перетворює зовнішню регуляцію в саморегуляцію.

Структура мотивів студента, сформована за час навчання, стає основою професійної діяльності майбутнього фахівця, що робить розвиток «позитивних» навчальних мотивів невід'ємною складовою виховання особистості студента. Це ставить перед педагогічними вищими навчальними закладами (ПВНЗ) завдання психологічного супроводу навчального процесу і цілеспрямованого формування мотивації навчально-професійної діяльності студентів, основою якої є діагностика актуальних мотивів навчання та розроблення методів і заходів активізації внутрішніх мотиваційних ресурсів особистості студентів.

Проблема мотивації навчання є однією з центральних у педагогічній психології, оскільки і результат, і процес засвоєння знань значною мірою залежать від зацікавленості студентів навчанням. Експериментально доведено [15], що позитивна професійна мотивація може бути чинником компенсації недостатності спеціальних здібностей, а негативна не компенсується навіть високим рівнем їхнього розвитку.

Складність і багатоаспектність проблеми мотивації зумовлюють багатовимірність у розумінні її сутності, природи, структури, а також функцій окремих мотивів. Як відзначає Є. Ільїн [8], значна кількість досліджень мотивації навчальної діяльності несе на собі відбиток недоліків у поглядах на мотивацію і мотивів, які розглядаються в науці. Під мотивом навчальної діяльності розуміють усі чинники, які зумовлюють вияви навчальної активності: мету, потреби, установки, почуття обов'язку, інтереси тощо. У психолого-педагогічній літературі не існує єдиного розуміння навчальної мотивації та класифікації навчальних мотивів. Різні дослідники використовують подібні, але не синонімічні поняття для позначення цього феномена, а саме: навчальна мотивація, мотивація навчання, мотивація навчальної діяльності, мотиваційна сфера, мотиваційний синдром.

Навчальну мотивацію як окремий вид мотивації, що включена в діяльність навчання або навчальну діяльність, визначає І. Зімя [6].

Навчальна мотивація характеризується складною структурою, системністю, спрямованістю, динамічністю, стійкістю і пов'язана з рівнем інтелектуального розвитку і характером навчальної діяльності. Ієрархічність її структури відзначала А. Маркова [12]: до її складу входять потреби в навчанні, мета навчання, емоції, ставлення та інтерес.

У дослідженні мотиваційної сфери особистості у навчальній діяльності О. Карпова [9] запропонувала розглядати її як інтегративний ефект взаємодії двох основних категорій детермінант – загальних і специфічних. Загальна категорія складається із детермінант власне особистісних (ступеня організації структури особистості та її мотиваційної сфери); специфічна категорія містить чинники діяльнісні: основні характеристики змісту і структури навчальної діяльності, умови її організації.

Дослідники цієї проблеми, крім поняття «навчальна мотивація», виокремлюють термін «професійна мотивація». З одного боку, мотивація навчальної діяльності студентів не може прирівнюватися до шкільної навчальної мотивації, оскільки до неї вже закладено професійну спрямованість. З іншого боку, професійна мотивація студентів ще не відповідає професійній мотивації фахівців, залучених у професійну діяльність.

Під час вивчення мотивів навчання та їхньої зміни в процесі навчання студентів О. Афанасєнкова [1] зробила висновок, що мотиваційна готовність студентів є необхідним компонентом успішності професійної діяльності, витвором, який містить «базовий» професійно-пізнавальний мотив й «супутні» мотиви.

Значну кількість класифікацій навчальних мотивів побудовано за принципом їхнього розділення на внутрішні й зовнішні. У дослідженні психолого-педагогічних особливостей

мотивів навчальної діяльності студентів різних вузів О. Чаденкової [16] визначено, що мотиви навчальної діяльності як психологічний феномен можуть змінюватися стихійно і цілеспрямовано, але найчастіше залежать від статевовікових, інтелектуальних й особистісних особливостей студентів, а також від професійної спрямованості ПВНЗ. У процесі входження студента у навчальну діяльність може відбуватися виокремлення провідних мотивів навчальної діяльності, які значною мірою відрізняються в юнаків і дівчат. Дівчатам більш властиві ціннісні чинники, юнакам – чинники саморегуляції.

О. Збанацька [5] встановила, що основою індивідуальних стилів навчальної діяльності студентів з високою академічною успішністю є безумовно особистісні характеристики, а саме: методичність та інтелектуальна гнучкість засвоєння навчального матеріалу; високий рівень самовідношення особистості, послідовність, регулярність планування; виконання навчальних дій. Разом із тим на формування стилю навчання впливає високий рівень пізнавальної мотивації, мотивації досягнення та орієнтації на кінцевий результат.

С. Кучмієва [11] показала, що на процес професійної підготовки позитивно впливають мотиви, які базуються на інтересі до професії, мотиви розвитку особистості й навчально-пізнавальні мотиви, негативно впливають просоціальні й інфантильні мотиви. Групи матеріальних і соціальних мотивів можуть мати і позитивний, і негативний вплив.

Прийнято виокремлювати три види джерел активності: внутрішні, зовнішні й особистісні. До внутрішніх джерел навчальної мотивації відносять пізнавальні та соціальні потреби (прагнення до соціально схвалюваних дій і досягнень). Зовнішні джерела навчальної мотивації визначаються умовами життєдіяльності студента, до яких відносяться вимоги, очікування та можливості [3]. До особистісних джерел належать інтереси, потреби, установки, ідеали, стереотипи, що зумовлюють прагнення самовдосконалення, самоствердження і самореалізації у навчальній та інших видах діяльності.

Проте досі не запропоновано засобів комплексного впливу на майбутніх учителів інформатики з метою підвищення мотивації до оволодіння професією, що включали б у себе всі три види мотивів: внутрішні, зовнішні, особистісні.

У ході дослідження виявлено, що недостатній рівень професійної підготовки випускників ПВНЗ детермінований порівняно невисоким рівнем мотивації студентів, до професії й розвитку особистості. Це пов'язано з домінуванням мотивів, які акцентують увагу студентів на передбачуваних матеріальних і соціальних перевагах обраної професії.

Метою статті є визначити чинники і представити практичні рекомендації підвищення мотивації студентів до навчальної діяльності.

Для реалізації цього завдання необхідно розробити схему взаємозв'язку вступної і поточної мотивації, послідовність дій викладача в проектуванні мотиваційних технологій, запропонувати методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

Знання, які студент здобуває у ПВНЗ, можуть бути для нього лише засобом досягнення інших цілей (одержати диплом, уникнути покарання, заслужити похвалу тощо). У такому разі його спонукають не інтерес, допитливість, прагнення до оволодіння знаннями, вміннями, захопленість процесом засвоєння знань в результаті навчання.

Спонукування до навчання може бути [13]:

- ситуативним, коли спонуками є мотиви, пов'язані з необхідністю виявити, продемонструвати певні знання, вміння та навички у конкретній ситуації (на контрольній роботі, при складанні іспиту). Вони є зовнішніми, оскільки не стосуються глибинних основ особистості. Такими можна вважати мотиви-стимули (одержати нагороду, уникнути покарання тощо);

- особистісним, пов'язаним з потребою студента у самовдосконаленні, досягненні духовних цілей, ідеалів, безпосередньо спрямованих на розвиток його особистості, на духовне, моральне й інтелектуальне зростання, а також на повноцінне функціонування його як суб'єкта життєдіяльності.

Є. Ільїн називає три типи мотивації, пов'язані з результатами навчання [8, с. 253–270]:

1) мотивація, яку умовно можна визначити як «негативну»: спонуки студента, викликані усвідомленням певних незручностей і неприємностей, які можуть виникнути, якщо він не буде

вчитися (докори з боку батьків, викладачів, одногрупників). Така мотивація не призводить до успішних результатів навчання;

2) мотивація, що має «позитивний» характер, але пов'язана з мотивами, які сформовані не в діяльності. Ця мотивація виступає у двох формах. В одному випадку така позитивна мотивація визначається вагомими для особистості соціальними прагненнями (почуття обов'язку перед близькими). Інша форма мотивації визначається вузькоособистісними мотивами: схвалення з боку оточуючих, шляхи досягнення особистісного благополуччя;

3) мотивація, яка лежить в основі навчальної діяльності (мотивація, безпосередньо пов'язана з цілями навчання, задоволенням допитливості, переборенням перешкод, інтелектуальною активністю).

Провідними мотивами вступу до ПВНЗ у випускників ЗОШ і першокурсників, як виявила С. Кусакова [10], є професійний мотив і мотив отримання диплома. Ці дані свідчать, що більшість людей, які прагнуть отримати вищу освіту, спрямовані не на процес навчання, а лише на його результат у вигляді документа про здобуття вищої освіти. Провідною мотивацією студентів старших курсів є опанування професії й різнобічний розвиток особистості. Було також виявлено, що у всієї вибірки мотиваційна готовність має вищі показники, ніж професійна.

У дослідженні структури навчальної діяльності студентів Є. Ізотової [7] мотиваційний компонент навчальної діяльності розглядається разом із двома іншими компонентами – операційним і саморегуляційним, які також мають значний вплив на академічну успішність. Науковець зафіксувала гетерохронність розвитку структури навчальної діяльності, яка виявляється в тому, що її три компоненти формуються впродовж різних термінів. Кожний з компонентів має не тільки рівневі показники свого розвитку, а й показник інтегрованості у навчальну діяльність. Щодо мотиваційного компонента навчальної діяльності, то Є. Ізотова встановила, що рівень його розвитку є мінімальним на перших і випускних курсах навчання у вузі, а максимальним – у період «екватора» (III–IV курси). Це пояснюється тим, що провідну роль у регуляції ефективності навчання відіграє не мотиваційний, а операційний компонент навчальної діяльності. Провідна роль мотиваційного компонента та його висока інтегративність відзначаються тільки за наявності мотивів «отримати диплом» та «отримати інтелектуальне задоволення», саме тоді він впливає на академічну успішність як компонент загалом, так і на рівні окремих мотивів.

Опитуючи студентів педагогічного вузу, М. Овчинніков [14] виявив, що в динаміці мотивації навчання істотною є різниця між показниками мотивації студентів I–II і III–IV курсів, і це свідчить про значущість відповідних етапів навчання у ПВНЗ для її формування. I–II курси – це період адаптації студентів до нових умов навчання у вузі, III–IV курси є переходом від навчально-дослідницької до навчально-професійної діяльності. Дослідник відзначає, що динаміка мотивації навчальної діяльності студентів ПВНЗ забезпечується різним співвідношенням її структурних елементів (пізнавальної мотивації, мотивації досягнення успіху і мотиваційно-змістових утворень) і зміною видів діяльності в процесі навчання у вузі (навчально-пізнавальна на I–II курсах, навчально-дослідницька на III–IV курсах, навчально-професійна на IV–V курсах). При дослідженні динаміки мотивації навчання студентів ПВНЗ було встановлено, що на I–II курсах, на етапі спрямованості на процес навчання та за наявності несформованого ставлення до нього, спостерігається задоволеність навчанням і мотивація досягнення успіху, на III курсі, на етапі навчально-пізнавальної діяльності, задоволеність навчанням, мотивація досягнення успіху; на IV–V курсах, на етапі навчально-професійної діяльності, динамічний аспект мотивації навчання, який відображається у використанні мотиваційних стратегій та заміщує її змістовну форму.

Результати дослідження мотиваційної сфери студентської молоді С. Занюка [4] свідчать, що у структурі мотивації навчання студентів I–II курсів домінують зовнішні мотиви: мотив саморозвитку, соціального престижу, матеріального достатку та комунікативний мотив. Власне внутрішня мотивація є недостатньо розвиненою. Встановлено, що у студентів II курсу порівняно з першокурсниками відбувається певне зниження мотивації навчання.

Як встановила Н. Бадмаєва [2], за час навчання у ПВНЗ в студентів відбуваються такі зміни у мотиваційній сфері: в студентів I курсу перше місце займає мотив здобуття знань, на

II курсі – отримання диплома, а мотив опанування професією займає третє рангове місце. У студентів II і III курсів на першому місці перебуває мотив опанування професією, а мотив здобуття знань переміщується на третє місце; мотив отримання диплома залишається на другому місці. У студентів IV і V курсів перше рангове місце займає мотив отримати диплом, мотив опанування професії займає уже друге місце, а мотив здобуття знань переміщується на третє місце. У зв'язку із цим науковець припускає, що реальними спонукачами навчальної діяльності є ті мотиви, які пов'язані з дуже близькими цілями (захист й отримання диплома). Мотив здобуття теоретичних знань в даний момент є бажаним («зрозумілим»), але недостатньо дієвим для студентів V курсу.

Несподіваного результату досягнув у своєму дослідженні В. Якунін [18]. Виявилось, що «сильні» і «слабкі» студенти відрізняються один від одного не за рівнем інтелекту, а за мотивацією до навчальної діяльності. Шляхом експериментального дослідження було показано, що максимальна задоволеність вибраною професією спостерігається у студентів I курсу. Надалі цей показник неухильно знижувався, аж до V курсу. Незважаючи на те, що незадовго до закінчення вузу задоволеність професією виявляється найменшою, відношення до професії стає позитивним. У деяких випадках зниження задоволеності логічно було б пов'язати з рівнем викладання в конкретному ПВНЗ.

Проте найбільш цікавими, на нашу думку, є дослідження О. Юпітова і А. Зотова [17], щодо ситуації професійного самовизначення студентів. Враховуючи дані цих авторів, зазначимо, що студенти I–II курсів відчувають тривогу стосовно нового незвичного середовища і вільнішого характеру організації занять.

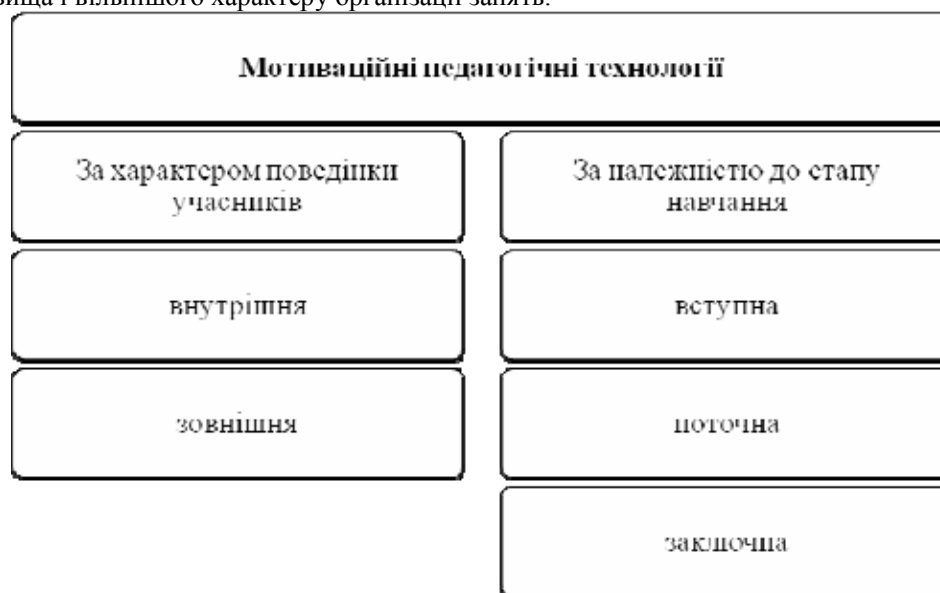

Рис. 1. Класифікація навчальної мотивації.

Мотиваційні педагогічні технології подамо у вигляді схеми (рис. 1). Вступна мотивація активізує навчальну діяльність студентів, сприяє формуванню початкового бажання засвоїти навчальний матеріал, зумовлює інтерес до навчання.

Поточна мотивація забезпечує оптимальне педагогічне спілкування в процесі навчання, сприяє формуванню стійкого інтересу до навчальної діяльності та підтримує цей інтерес на всіх етапах навчання.

Вступна мотивація може здійснюватися у формі бесіди, показу, демонстрації того чи іншого предмета або явища, на яке буде спрямовано весь навчальний процес. При цьому основними методами є *мотивуючий вступ і мотивуюча демонстрація*.

Поточна мотивація для підтримки постійного інтересу до навчальної діяльності може здійснюватися різними методами навчання відповідно до етапів формування діяльності:

- у процесі його пояснення (бесіда, лекція, розповідь);
- у ході виконання практичних завдань (дослідних завдань, лабораторних робіт);

- у процесі контролю (поточний, підсумковий, заключний).
Основними прийомами мотивації в процесі викладу нового матеріалу є:

- орієнтація навчального матеріалу на його практичний зміст;
- орієнтація на конкретну професійну діяльність;
- демонстрація в мовленні практичного використання теоретичних положень.

Основні *прийоми поточної мотивації* на етапі формування і контролю діяльності:

- надання права вільного вибору завдань;
- створення завдань оптимальної складності;
- новизна та непередбачуваність завдань;
- позитивний зворотний зв'язок або інформування студентів про успішність їхньої діяльності.

Послідовність дій викладача під час проектування мотиваційних технологій показано на рис. 2.

Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності спрямовані на формування позитивних мотивів навчання, стимулюють пізнавальну активність і водночас сприяють збагаченню студентів навчальним матеріалом. Вони поділяються на дві підгрупи [12].

Перша підгрупа – це методи формування пізнавального інтересу. Доведено, що інтерес є основною причиною, яка стимулює діяльність. Вона характеризується позитивною емоцією (коли навчання подобається), наявністю пізнавальної сторони цієї емоції (мені цікаво знати) та вираженням мотиву діяльності. Викладач з метою формування пізнавального інтересу в студентів використовує прийоми, які викликають позитивні емоції: образність, цікавість, здивування, моральні переживання. Значні можливості для емоційного впливу на студентів має навчальний матеріал (його новизна, актуальність, зв'язок із життям, грандіозність науково-технічного прогресу, життя і діяльність видатних учених). Велику роль у цьому відіграють навчальні кінофільми, телепередачі, якісні наочні посібники. До стимулюючих методів навчання належить аналіз життєвих ситуацій, коли потрібно вирішити професійну проблему, наблизитися до життя.

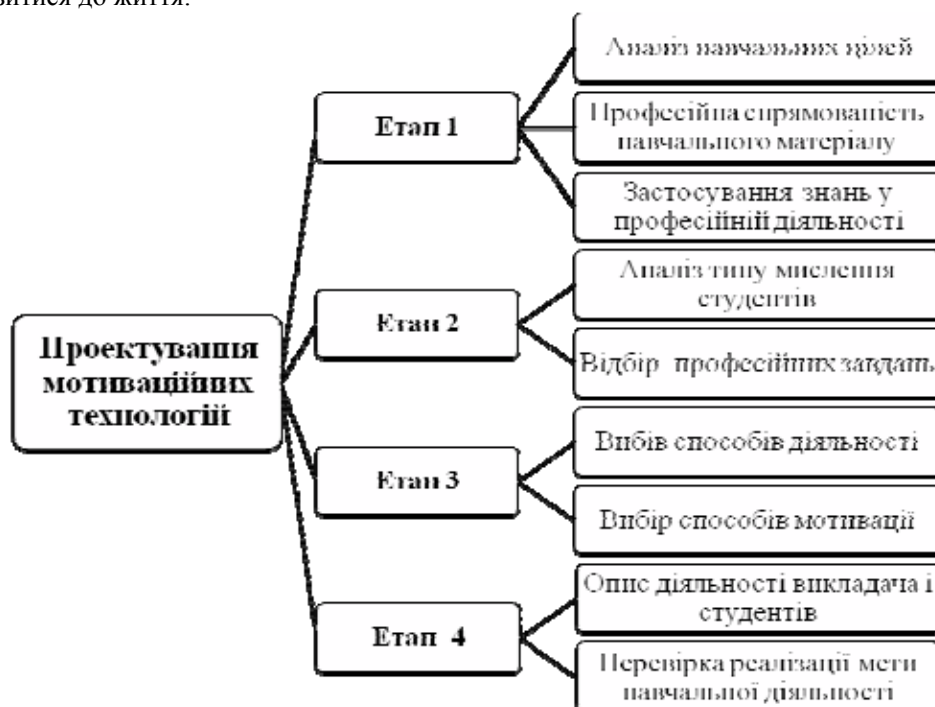

Рис. 2. Дії викладача під час проектування мотиваційних технологій

Друга підгрупа – це методи стимулювання обов'язку і відповідальності у навчанні. Для цього застосовується вимога, оцінка, контроль знань і умінь студентів. Найбільша роль у цьому належить роз'ясненням, а не наказам та вимогам. Викладач повинен періодично пояснювати

студентам суспільну і особисту значущість навчання (щоразу робити це по-новому і максимально переконливо, на основі життєвого досвіду), ставити вимоги і привчати студентів до їх дотримання, заохочувати до сумлінного виконання своїх обов'язків, контролювати виконання вимог і вказувати на недоліки, робити правильні зауваження, щоб викликати відповідальне ставлення до навчання.

Отже, в результаті проведених нами теоретичних досліджень на основі аналізу різних підходів до вивчення мотивації можна стверджувати, що мотиваційна сфера людини дуже складна і неоднорідна. У сучасній психології існує чимало теорій, підходи яких до вивчення проблеми мотивації настільки різні, що деколи їх можна назвати діаметрально протилежними. Виявилось, що складність цього поняття, багаторівнева організація мотиваційної сфери людини, складність структури і механізмів її формування відкривають широкі можливості для застосування всіх згаданих нами теорій. Твердження окремих теорій можуть прямувати на різні елементи мотиваційної структури і саме в цих напрямках будуть найбільш компетентними і валідними. Цілісна картина може скластися тільки при інтегрованому підході до вивчення проблеми мотивації на сучасному етапі розвитку психологічної думки, з урахуванням прогресивних ідей різних теорій.

При вивченні різних теорій мотивації, визначенні механізму і структури мотиваційної сфери професійної діяльності ми прийшли до висновку, що дійсно мотивація людини є складною системою, що має в своїй основі як біологічні, так і соціальні елементи. Тому до вивчення мотивації професійної діяльності людини необхідно підходити, враховуючи цю обставину.

Результати дослідження показали, що у мотивації навчальної діяльності студентів різних курсів та форм навчання є певні відмінності. Це свідчить про те, що структура мотивації навчання не є стабільним психологічним утворенням, а змінюється залежно від певних чинників. Провідними мотивами навчання у студентів є «професійні» та «прагматичні» (отримати диплом). Очевидно, що це пов'язано із сукупністю цінностей, сформованих у майбутніх учителів інформатики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасенкова Е. Л. Мотивы обучения и их изменение в процессе обучения студентов вуза: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Е. Л. Афанасенкова. – М., 2005. – 23 с.
2. Бадмаева Н. Ц. Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей: монография / Н.Ц. Бадмаева. – Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ, 2004. – 280 с.
3. Герасимова А. С. Теория учебной мотивации в отечественной психологии / А. С. Герасимова. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.ipras.ru/cntnt/rus/dop_dokume/mezhdunaro/nauchnye_m/razdel_2_p/gerasimova.html
4. Занюк С. С. Психология мотивации: навч. посібник / С. С. Занюк. – К.: Ніка-центр, 2002. – 256 с.
5. Збанацкая А. Б. Личностные характеристики студентов вуза как основа индивидуального стиля учебной деятельности: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / А. Б. Збанацкая. – М., 2007. – 19 с.
6. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – М.: Логос, 2004. – 384 с.
7. Изотова Е. Г. Психологическая структура учебной деятельности студентов 1–5 курсов высших учебных заведений: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Е. Г. Изотова – Ярославль, 2009. – 23 с.
8. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2008. – 512 с.
9. Карпова Е. В. Структура и генезис мотивационной сферы личности в учебной деятельности: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07 / Е. В. Карпова. – Ярославль, 2009. – 51 с.
10. Кусакина С. Н. Мотивация поступления в вуз у старшеклассников и студентов / С. Н. Кусакина // Психологическая наука и образование. – 2008. – № 1. – С. 58–67.
11. Кучмиева С. И. Мотивационные факторы профессиональной социализации студентов в период обучения в ВУЗе: автореф. дис. ... канд. социол. наук: 22.00.04 / С. И. Кучмиева. – Волгоград, 2007. – 24 с.
12. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: пособие / А. К. Маркова. – М.: Просвещение, 1983. – 96 с.
13. Мусаев К. Ф. Теоретичні основи мотивації навчальної діяльності / К. Ф. Мусаєв. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2010_6/files/PD610_47.pdf

14. Овчинников М. В. Динамика мотивации обучения студентов педагогического ВУЗа и ее формирование: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / М. В. Овчинников. – Екатеринбург, 2008. – 25 с.
15. Реан А. А. Психология и педагогика / А. А. Реан, Н. В. Бордовская, С. И. Розум. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с.
16. Чаденкова О. А. Психолого-педагогические особенности мотивов учебной деятельности студентов различных вузов: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / О. А. Чаденкова. – Самара, 2003. – 19 с.
17. Юпитов А. В. Исследование ситуации профессионального самоопределения студентов: социология образования / А. В. Юпитов, А. А. Зотов // Социологические исследования. – 1997. – № 3. – С. 84–89.
18. Якунин В. А. Педагогическая психология / В. А. Якунин. – СПб.: Полиус, 1998. – 639 с.